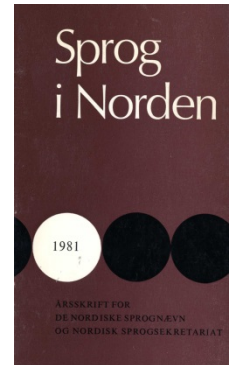

Sprog i Norden

Titel: Nordisk språkkonvention
Forfatter: Lars Dufholm
Kilde: Sprog i Norden, 1981, s. 64-69
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Dansk Sprognævn

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Nordisk språkkonvention

Av *Lars Dufholm*

Tanken att få till stånd en särskild nordisk språkkonvention framkastades redan år 1966 i en rekommendation av Nordiska rådet. Rekommendationen syftade till en utredning av de praktiska möjligheterna att tillförsäkra medborgarna i de nordiska länderna rätt att utan särskild kostnad använda sitt eget språk i egen sak hos myndighet i annat nordiskt land.

Det samnordiska utredningsarbetet påbörjades dock först år 1973. Justitieministrarna i de nordiska länderna tillsatte då en samnordisk arbetsgrupp för beredning av frågan.

Vid arbetsgruppens första sammanträde år 1974 i Stockholm framgick det dock att man på svensk sida ännu inte var beredd att ta itu med den egentliga beredningen av konventionen. Man ville först invänta slutbehandlingen av den mycket omfattande utredning angående immigrationen som då var aktuell i Sverige, och i synnerhet av dess II delbetänkande (Invandrarutredning 2; tolkservice och nordisk språkkonvention). Utredningen tog sikte på en totallösning av problemen i invandrapolitiken.

Beredningsskeden

Vid mötet i Stockholm enades man dock om att vidarebehandlingen av konventionsfrågan skulle underlättas avsevärt ifall man först skulle få till stånd ett svenskt—finländskt utkast till konvention. Den språkservice som det var fråga om var ju av stor vikt i synnerhet för finnarna i Sverige. Den skulle också komma att kräva rätt omfattande arrangemang och betydande kostnader speciellt i Sverige.

Förhandlingarna om det svensk—finländska utkastet till

konvention kunde påbörjas först i oktober 1976. De utmytnade, efter mångskiftande överläggningar, i ett utkast som förelades den samnordiska arbetsgruppen våren 1979 vid dess sammanträde i Helsingfors.

Redan det svensk—finländska utkastet hade — på kompromissbas — fått en utformning som gav konventionen närmast blott naturen av en rekommendation. Den fick därför en beklagligt begränsad räckvidd, från Finlands synpunkt sett. Å andra sidan var de eftergifter som man nödgats göra ägnade att underlätta och påskynda de fortsatta samnordiska förhandlingarna.

Från dansk sida meddelades visserligen till en början att intresset för och behovet av en konvention var rätt ringa — i synnerhet på myndighetsnivå. Men efter att Norge för sin del, vid arbetsgruppens sammanträde 1979 i Oslo, var berett att godtaga konventionsutkastet — med vissa justeringar, vilka ytterligare mjukade upp de bestämmelser i konventionen som var av förpliktande natur — uppnåddes dock en principiell enighet i frågan. Danskarna meddelade vid möte i januari 1980 i Köpenhamn att man var beredd att godkänna det justerade utkastet, närmast av principiella politiska skäl, som bottnade i en önskan att också i denna sak understryka vikten av nordisk samhörighet.

I konventionsutkastet gjordes sedan ännu en del justeringar på förslag av respektive förhandlingsparter. Avsikten är att efter den pågående remissbehandlingen i varje land framlägga det slutliga förslaget, jämte gemensam motivering, för de nordiska justitieministrarna och på deras försorg vidare för regeringarna för ett slutligt ställningstagande.

Konventionens karaktär av en rekommendation

Nordiska rådets initiativ syftade till ett i princip allmängiltigt och rätt omfattande arrangemang. Men som man från början kunde vänta sig var det inte möjligt att i praktiken förverkliga idén annorlunda än i form av en ramkonvention av rekommendationsnatur. Den måste på många sätt avgränsas och hållas i tämligen allmänna ordalag.

Från svensk sida intog man nämligen en mycket reserverad hållning gentemot varje slags bindande konventionsbestämelse. Man ansåg sig inte ha de ekonomiska resurser som en konvention med preciserade förpliktelser skulle kräva, i synnerhet inte under rådande statsfinansiella förhållanden. Därtill kom svårigheterna att ingripa i den regionala självstyrelsen.

I sista hand torde motsträvigheten såväl i Sverige som i Norge bero också på det vanskliga i att direkt binda sig till avsevärt vidsträcktare och mera förpliktande språkservicearrangemang för finnars del än i fråga om andra invandrar-kategorier. Å andra sidan bör det medges, att man i praktiken i Sverige numera inom många områden av samhällslivet redan avancerat rätt långt i fråga om ordnandet av språkservice i språkkonventionens anda åt finnarna i Sverige.

Också språklagen i Finland bör ändras

Också för Finlands del bör det konstateras, att fastän vårt land i och med sin hävdvunna officiella tvåspråkighet redan i många hänseenden i praktiken förverkligat idén med Nordiska rådets rekommendation, skulle ett godtagande av en språkkonvention det oaktat också hos oss förutsätta inte enbart praktiska arrangemang utan även justeringar av lagstiftningen. Härtill medverkar också den visserligen — i och med grundskolereformen — breddade men å andra sidan av olika skäl försvagade kunskapen i svenska bland våra tjänstemän. Med tanke på danskar i Finland borde man dessutom skapa något slag av danskspråkig översättnings- och tolkservice, i synnerhet inom landets enspråkiga regioner.

Sålunda borde de språkliga rättigheterna hos oss vid kontakt med myndighet justeras och delvis utvidgas till att omfatta även skandinaviska medborgare. I detta nu beaktar vår språklagstiftning i fråga om rätten att använda svenska blott våra egna svenskspråkiga medborgare. I fråga om landskapet Åland åter skulle godtagandet av en språkkonvention förutsätta justeringar även i de finskspråkigas språkliga rättigheter. Dessa är på det enspråkiga Åland enligt gällande lag ringa.

Det är uppenbart att den planerade språkkonventionen, även

om den blir av närmast blott rekommendationsnatur, skulle komma att i väsentlig mån betjäna särskilt finnarna i deras kontakter med myndigheter i de andra nordiska länderna. Detta var ju också syftet med Nordiska rådets rekommendation.

Med tiden och under förhandlingarnas lopp har dock tyngdpunkten i fråga om språkkonventionens syftemål och behoven att i praktiken förverkliga dem förskjutits i avsevärd mån. Den ursprungliga avsikten var ju att få till stånd en effektiviserad språkservice för nordiska medborgare, då de tillfälligt har att göra med en myndighet i annat nordiskt land — under resor eller per brev från eget land. Nu har tyngdpunkten förlagts till en effektiv språkservice uttryckligen för den nordiska invandrarbefolkningen. Och den består ju huvudsakligen av finnar i Sverige och i en nära framtid kanske också i Norge.

Beaktas bör å andra sidan att konventionens räckvidd begränsats på så sätt, att den gäller endast huvudspråken i Norden, alltså danska, finska, norska och svenska, däremot inte grönländska, färiska eller samiska. I fråga om kostnaderna gäller också den modifikation att en myndighets utlägg för översättning av en handling som "är av vidlyftig karaktär eller av ringa betydelse" kan återkrävas enligt prövning.

Konventionens sakinhåll

I fråga om språkkonventionens själva sakinhåll är det skäl att konstatera, att den enda bestämmelse däri, som är rättsligt förpliktande för parterna, gäller nordisk medborgares rätt att använda sitt eget språk i brottmål vid nordisk domstol. Detta förutsätter att domstolarna förpliktas att sörja för tolkning och för behövliga översättningar. Så är för övrigt redan fallet i praktiken, exempelvis enligt Sveriges interna rätt. Att bevilja nordiska medborgare motsvarande rätt i civila mål skulle visserligen enligt konventionen grunda sig blott på en rekommendation. Men åstadkommandet av också en sådan språkservice konstateras i konventionen vara av primär vikt.

Som andra myndigheter, vilka i konventionen anges vara av första rangens betydelse vid effektiveringen av språkservicen,

prioriteras särskilt hälsovårdsmyndigheterna och andra sociala myndigheter liksom polis-, skol-, skatte- och arbetskraftsmyndigheterna. I fråga om dessa skulle fördragsparterna förbinda sig att sörja för en i särskild mån utökad språkservice. Härigenom skulle Nordiska rådets rekommendation till denna del bli rätt långt förverkligad, åtminstone som regel.

I konventionens 5 artikel förbinder sig fördragsparterna att främja ombesörjandet av översättningar av sådana anvisningar, broschyrer och myndigheters blanketter, som är särskilt behövliga med tanke på språkservicen. Syftet är att underlätta medborgarnas i annat nordiskt land kontakt med myndigheterna i synnerhet på orter, där sådana medborgare vistas i betydande antal.

Från Finlands synpunkt sett väsentliga bestämmelser i konventionen är de, i vilka skulle föreskrivas om uppföljningen av genomförandet av konventionen, såväl internt inom respektive land som gemensamt, på försorg av Nordiska ministerrådet. Inrymmandet av sådana bestämmelser i konventionen mötte länge gensagor, men de blev till slut godkända, sedan de formulerats i nu föreslagna allmänna ordalag.

Ett unikt språkpolitiskt experiment

Utkastet till språkkonvention uppfyller från Finlands synpunkt sett inte på långt när alla förväntningarna och inte heller de berättigade språkservicebehov hos våra emigranter, som med eftertryck framhållits från Finlands sida, också vid förhandlingarna mellan själva justitieministrarna. Å andra sidan skulle konventionen i alla fall ge uttryck för en viss hållning av goodwill gentemot det finska språket från de övriga nordiska ländernas sida.

Språkkonventionen kan också bli ett slags utgångspunkt och ram för vidareutvecklandet av språkservicen i de nordiska länderna, möjligen och förhoppningsvis också medelst kompletterande bilaterala avtal, närmast mellan Finland och Sverige samt eventuellt mellan Finland och Norge.

Vid bedömningen av det uppnådda förhandlingsresultatet bör också beaktas, att konventioner av den föreslagna språk-

konventionens art ännu inte överhuvudtaget ingåtts i internationell praxis. Förverkligandet av förslaget skulle därför innebära ett positivt experiment av unikt slag. Som ett sådant utspel framstår konventionen i synnerhet i nurådande situation, då på många håll i de länder, som håller sig med ett stort antal gästarbetare, en del av folkopinionen börjat förhålla sig tämligen reserverat — för att inte säga aggressivt avvisande — mot invandrare med främmande språk och i synnerhet mot deras önskemål om service på eget språk och om att få bevara sin nationella särprägel.